
**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-5-2>**Косіченко І.І.**здобувач кафедри міжнародного обліку і аудиту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана**Kosichenko Irina**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**ІТ-КОНСАЛТИНГ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЕКОНОМІЦІ:
СТРАТЕГІЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ****IT CONSULTING IN THE DOMESTIC ECONOMY:
STRATEGIC SIGNIFICANCE AND EFFICIENCY**

Системні процеси діджиталізації української економіки висувують у число пріоритетних питання щодо створення необхідних умов для всебічного розвитку сектору ІТ-консалтингу. А з огляду на стратегічну важливість ІТ-сектору у нарощуванні державних доходів, генеруванні валютних надходжень, формуванні доходів міжбанківського сектору і створенні робочих місць, він потребує нині реалізації з боку держави комплексних механізмів фінансово-економічної підтримки і стимулювання. Першочерговими кроками у цьому напрямі мають стати масштабні інформаційно-аналітичні акції щодо широкої популяризації консалтингу серед керівників бізнес-структур, підприємців і власників вітчизняних компаній; ініціювання регулярного проведення інформаційних форумів, спеціалізованих конференцій та інших заходів публічного характеру, присвячених проблематиці розвитку вітчизняного консалтингового ринку, його продуктової, регіональної, інституційно-регуляторної диверсифікації; широка інформаційна підтримка діяльності об'єднань професійних консультантів тощо.

Ключові слова: консалтинг, ІТ-консалтинг, держава, державні доходи, податки, податковий комплаєнс.

Системные процессы диджитализации украинской экономики выдвигают в число приоритетных вопрос о создании необходимых условий для всестороннего развития сектора ИТ-консалтинга. А учитывая стратегическую важность ИТ-сектора в наращивании государственных доходов, генерировании валютных поступлений, формировании доходов межбанковского сектора и создании рабочих мест, он нуждается сегодня реализации со стороны государства комплексных механизмов финансово-экономической поддержки и стимулирования. Первоочередными шагами в этом направлении должны стать масштабные информационно-аналитические акции по широкой популяризации консалтинга среди руководителей бизнес-структур, предпринимателей и владельцев отечественных компаний; инициирование регулярного проведения информационных форумов, специализированных конференций и других мероприятий публичного характера, посвященных проблематике развития отечественного консалтингового рынка, его продуктовой, региональной, институционально-регуляторной диверсификации; широкая информационная поддержка деятельности объединений профессиональных консультантов и др.

Ключевые слова: консалтинг, ИТ-консалтинг, государство, государственные доходы, налоги, налоговый комплаєнс.

The globalization trends in the development of the consulting industry, which have taken on the most crystallized forms in the last four decades, place a number of qualitatively new challenges and demands on Ukraine. They are primarily related to the diversification of the domestic consulting business, its systematic digitization and technological modernization on a qualitatively new innovation basis, activation of the methods of organization and management of production, advanced and adapted in international socio-economic practice, by consulting firms. Systematic processes of digitization of the Ukrainian economy raise the number of priority questions regarding the creation of the necessary conditions

for the comprehensive development of the IT consulting sector. Analyzing the strategic importance of the IT sector in increasing government revenues, generating foreign exchange earnings, generating interbank income and creating jobs, it can be argued that today it requires comprehensive financial and economic support and incentive mechanisms to be implemented by the state. It should not be overlooked that in the current conditions of extremely low level of trust of the Ukrainian population in the national tax system of particular relevance in the context of the development of the domestic consulting industry is the formation of an effective system of tax compliance, and the natural result is a rather low tax discipline as well as Ukrainian citizens economic acts, violation of the requirements set by the Tax Code and as a consequence - possible use of rather rigid measures by the regulator *liva*. The system of information support of domestic consulting business should be directed to the development of national information networks and databases on consulting firms and diversification of activity of information and advisory services in this sector of economic activity. The practical significance of the article is to outline the first steps in this direction, which include: large-scale information and analytical actions on the wide popularization of consulting among business leaders, entrepreneurs and owners of domestic companies; initiation of regular holding of information forums, specialized conferences and other public events, devoted to the problems of development of the domestic consulting market, its product, regional, institutional and regulatory diversification; wide information support of the activities of professional consultants' associations, etc.

Key words: consulting, IT consulting, government, state revenues, taxes, tax compliance.

Постановка проблеми. Глобалізаційні тренди розвитку консалтингової індустрії, що набули найбільш кристалізованих форм в останні чотири десятиліття, висувають перед Україною цілу низку якісно нових викликів і вимог. Вони пов'язані насамперед із диверсифікацією вітчизняного консалтингового бізнесу, його системною діджиталізацією і технологічною модернізацією на якісно новому інноваційному базисі, активізацією генерування консалтинговими фірмами прогресивних і адаптованих у міжнародній суспільно-господарській практиці методів організації й управління виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями цієї теми займався багато вітчизняних учених, таких як Я. Столярчук, Н. Казакова, Ю. Відменко, В. Волошин, М. Хуторна тощо, які приділили увагу розвитку IT-індустрії. Проте поза їхньою увагою залишилася системи податкового комплаєнсу та комплексних механізмів фінансово-економічної підтримки і стимулювання цього сектору з боку держави.

Мета статті полягає в аналізі стратегічної важливості IT-сектору у нарощуванні державних доходів, генеруванні валютних надходжень, формуванні доходів міжбанківського сектору і створенні робочих місць. Нині він потребує реалізації з боку держави комплексних механізмів фінансово-економічної підтримки і стимулювання.

Виклад основного матеріалу. Системні процеси діджиталізації української економіки висувають у число пріоритетних питання щодо створення необхідних умов для всебічного розвитку сектору IT-консалтингу. Ні для кого не секрет, що нині наша держава належить до найбільш перспективних локальних точок

розвитку IT-сектору, генерування інновацій і високих технологій у регіоні Центрально-Східної Європи. Вже сьогодні вітчизняний IT-сектор здатен забезпечувати цілу низку важливих макроекономічних ефектів, пов'язаних, зокрема, з якісними структурними змінами національної економічної системи, мультиплікацією соціально-економічного розвитку та глибокою модернізацією технологічного базису суспільного виробництва.

Досить сказати, що IT-сектор генерує нині 4% валового внутрішнього продукту України [1], тут функціонує понад 4 тис. технологічних компаній та зайнято близько 180 тис. працівників [2], котрі активно формують середній клас українського суспільства. Так, у 2016 р. вітчизняні IT-фахівці у фінансовий сектор України вклали банківських депозитів на загальну суму 5,8 млрд грн., тоді як сукупні доходи банків від пов'язаних операцій із валютою становили 1,7 млрд грн. [3].

Щорічний темп зростання цього сектору української економіки в останнє десятиліття стабільно становить 20,7%. У 2018 р. вартісний обсяг венчурного фінансування українських IT-компаній досяг 336,9 млн дол. США, а сукупні доходи вітчизняних компаній від експорту IT-продукції – 4,5 млрд дол. США (з перспективою зростання до рівня 5,7 млрд до 2020 р.), що становить у відносному вираженні майже 8% загального обсягу українського експорту товарів і послуг. Упродовж 2008–2018 рр. сукупний експорт послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг вітчизняних компаній збільшився майже учетверо – з 581,5 до 2115,4 млн дол. США.

Це свідчить про виключно важливу роль IT-сектору у надходженні валютної виручки в

Україну, який за результатами трьох кварталів 2019 р. забезпечив понад 19% загального експорту послуг нашої держави [4]. Кожна п'ята глобальна компанія, що працює у сфері розроблення програмного забезпечення для мобільних платформ, має офіс в Україні; а українськими ІТ-сервісами нині користується 20% компаній зі списку Fortune-500. У 2018 р. українським стартапам вдалося сумарно залучити понад 290 млн дол. США інвестиційного капіталу [3] з найбільшими обсягами венчурного фінансування сектору програмного забезпечення, онлайн-послуг, виробництва апаратних засобів, маркетплейсу (посередницьких цифрових платформ), мобільного зв'язку й електронної комерції [5, с. 6]. Крім того, щомісяця ІТ-сектор «поглинає» близько 1 тис осіб нових працівників, котрі інтегруються у національний ринок праці каналами роботи on-site у межах чинних контрактів, релокації у закордонні офіси (relocate), рекрутингу чи аутстафінгу [6, с. 45].

Таким чином, з огляду на стратегічну важливість ІТ-сектору у нарощуванні державних доходів, генеруванні валютних надходжень, формуванні доходів міжбанківського сектору і створенні робочих місць, він потребує нині реалізації з боку держави комплексних механізмів фінансово-економічної підтримки і стимулювання. Вони мають бути спрямовані на імплементацію таких інструментів, як: упровадження механізмів звільнення від оподаткування ввізним митом та податком на додану вартість імпорту обладнання, технічного устаткування та комплектувальних, що використовуються у виробництві ІТ-продуктів, однак не виробляються в Україні, передбачивши при цьому обов'язкове застосування штрафних санкцій у разі нецільового використання подібних імпортованих поставок; фінансово-інвестиційна підтримка проектів венчурного фінансування ІТ-сектору та підвищення мотивації інвесторів щодо вкладання коштів венчурних фондів в ІТ-проекти на основі запровадження системи державного страхування і гарантування венчурних інвестицій; забезпечення повного захисту прав інтелектуальної власності на створені за участі венчурного фінансування ІТ-продукти та їх подальшої комерціалізації; імплементація пакету податкових стимулів для компаній-учасників ІТ-кластерів; тимчасове звільнення від оподаткування нерухомості і землі суб'єктів вітчизняного венчурного бізнесу й інноваційної інфраструктури; а також запровадження штрафних санкцій щодо венчурних інвесторів, діяльність яких обмежується фінансуванням традиційних галузей економіки, а не ІТ-сектору; розширення сегменту організованого ринку цінних па-перів із метою створення необхідних

інституційних умов для продажу венчурними інвесторами пакетів акцій підприємницьких структур – об'єктів венчурного фінансування [7, с. 397]; запровадження загальнонаціональної програми банківського кредитування вітчизняних ІТ-компаній з обов'язковим передбаченням для банків-кредиторів, залучених до реалізації інвестиційних проектів у сфері інформаційних технологій, системи податкових і фінансових преференцій у формі зниження податкових ставок на прибуток банків, державного гарантування і страхування банківських кредитів, зниження норми обов'язкового резервування в НБУ тощо; активізація розвитку нетрадиційних фінансових інструментів інвестування вітчизняного ІТ-сектору на основі впровадження механізму реєстрації переданого у фінансовий лізинг майна; усунення наявних нині законодавчих колізій у частині розрахунку сум, що включаються до валового доходу лізингодавців, та валових витрат лізингоотримувачів під час сплати лізингових платежів із включенням до цих сум частини вартості переданого у фінансовий лізинг майна; посилення захисту прав інтелектуальної власності на створені ІТ-продукти шляхом імплементації ефективних механізмів їх обліку і комерціалізації, спрощення процедур розгляду заявок на отримання охоронних документів на створені у процесі ІТ-проектів об'єкти інтелектуальної власності, розширення методичного апарату визначення розміру матеріальних збитків, спричинених порушенням прав інтелектуальної власності, розроблення загальнонаціональної системи захисту патентних прав і ноу-хау способом звернення ІТ-компаній до спеціалізованих патентних судів; посилення системи інформування вітчизняних суб'єктів господарювання щодо конкурентних переваг і економічних ефектів розроблених українським ІТ-сектором програмних продуктів на основі заснування єдиної інформаційно-комунікаційної платформи, здатної забезпечити тісні комунікаційні зв'язки між суб'єктами ІТ-бізнесу, підприємницькими і бізнес-структурами, інвесторами і державним сектором з питань узагальнення потреб українського бізнесу і органів державної влади у програмних продуктах, формування бази даних вітчизняних ІТ-стартапів, прогнозування стратегічних напрямів розвитку ІТ-сектору згідно з провідними глобальними трендами діджиталізації виробничих процесів [8, с. 10–12]; фронтальна модернізація вітчизняної системи підготовки ІТ-спеціалістів способом реорганізації графіку навчання; удосконалення навчальних програм закладів вищої освіти у відповідності з сучасними вимогами ІТ-сектору із залученням консультаційної допомоги фахів-

ців ІТ-компаній, впровадженню у навчальному процесі реальних кейсів та піонерних технологій програмування; розширення практики стажування студентів ІТ-спеціальностей у провідних вітчизняних компаніях тощо [6, с. 47].

У сучасних умовах надзвичайно низького рівня довіри українського населення до національної податкової системи особливої актуальності у контексті розбудови вітчизняної консалтингової індустрії набуває формування ефективної системи податкового комплаєнсу. Значення цього напрямку розвитку українського консалтингового бізнесу важко переоцінити з урахуванням того факту, що комплаєнс-ризик репрезентує нині один з найбільш недооцінених видів ризиків, що здатен із плином часу трансформуватись у структурний ризик [9, с. 113]. З іншого боку, незважаючи на реалізацію Програми підтримки України у питаннях управління державними фінансами (EU4PFM) (із такими компонентами, як «Мобілізація податків» та «Горизонтальне функціонування та управління») та затвердження Кабінетом Міністрів України нової Стратегії управління державними фінансами (Стратегія УДФ) на 2017–2021 роки [10], у нашій державі дотепер практично відсутнє належне законодавче регулювання питання щодо податкового комплаєнсу, що є суттєвим гальмувальним чинником його ефективної організації.

Відзначимо, що навіть на наднаціональному рівні спостерігаються значні нормативно-правові прогалини інституційно-регуляторного цілеупорядкування системи комплаєнс-контролю. Зокрема, з-поміж міжнародних норм так званого «м'якого права», що розробляються міжнародними інститутами й організаціями з метою згладжування глибоких дисбалансів у національних нормативних вимогах щодо комплаєнс-контролю, на найбільшу увагу заслуговують Керівництво з належної виробничої практики у сфері внутрішнього контролю, етичних норм і комплаєнсу ОЕСР (2010 р.), Глобальний договір ООН, стандарти серії ISO 31000 «Менеджмент ризику. Принципи і керівні вказівки», ISO 31000 «Менеджмент ризику. Техніки оцінки ризиків» та ін [11, с. 33].

Тож бачимо, що закономірним результатом значного браку системного законодавчого регулювання питання щодо податкового комплаєнсу в Україні є доволі низька податкова дисципліна як українських громадян, так і суб'єктів господарювання, порушення ними встановлених Податковим кодексом вимог і, як наслідок, можливе застосування регулятором доволі жорстких заходів впливу. Це повною мірою відбиває, на нашу думку, специфіку міжнародної практики у цій сфері, яка підтверджує таку най-

більш очевидну економічну перевагу реалізованих інструментів комплаєнс-менеджменту, як значне скорочення розміру накладених на економічних агентів штрафів і санкцій. Так, наприклад, у США компанії й підприємницькі структури, котрі застосовують нині інструментарій комплаєнсу, досягають 95%-го зменшення розміру штрафних санкцій, тоді як для фірм, які їх не використовують, розмір штрафів може збільшитись на 400% [12, с. 32].

Що ж стосується України, то нині декларують отримані доходи лише 1,6% фізичних осіб, котрі здають в оренду майно; 6 млн осіб економічно активного населення нашої держави працевлаштовані неофіційно, тому не декларують отримані доходи; за даними звіту Міжнародної організації праці та Державної фіскальної служби України, українці декларують не більше 2% отриманих іноземних доходів. Окрім цього, нині тільки кожна п'ята фізична особа з метою отримання податкової знижки декларує власні доходи, а у 2017 р. відшкодування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) отримали 137,6 тис. осіб на загальну суму близько 214 млн грн., що становить близько 1,6 тис. грн. на одну особу.

У період 2013–2018 рр. загальна кількість поданих в Україні декларацій про доходи фізичних осіб зменшилася з 728 до 622 тис. на тлі зростання задекларованої суми ПДФО з 51,2 до 73,1 млрд грн. відповідно; а усього за 2018 р. було зібрано 229,9 млрд грн. податкових платежів, процентів і військового збору. За даними ж Національного банку, тільки у 2018 р. вартісний обсяг приватних грошових переказів в Україну від фізичних осіб становив майже 11 млрд дол. США, з яких ПДФО до державного бюджету так і не було сплачено.

Не слід скидати з рахунків і такого негативного наслідку відсутності в Україні належної системи податкового комплаєнсу, як посилення внутрішньокраїнових диференціацій українських громадян за рівнем доходів, а отже – наростання соціальної напруженості та конфліктогенності суспільства. Наявний нині розподіл доходів населення ще більшою мірою знижує ефективність реалізації регуляторно-соціальної функції національної податкової системи.

Адекватно реагуючи на нагальні суспільні запити з розбудови в Україні ефективної системи податкового комплаєнсу, українська компанія «Бенчмарк Груп» розробила програмний продукт «e-ZVIT», який за своїми технічними характеристиками й економічними функціями репрезентує онлайн-сервіс подання фізичними особами декларацій про отримані доходи. Головними конкурентними перевагами цього

продукту є: 1) уникнення прямого спілкування громадян із працівниками Державної фіскальної служби; 2) застосування у програмі унікального алгоритму зі зручною системою підказок, що повною мірою відповідає чинному законодавству України та суттєво спрощує процес формування й подання декларацій; 3) автоматичний розрахунок оподаткованого доходу і податкових зобов'язань із податку на доходи фізичних осіб та військового збору за вказаною декларантом інформацією; 4) повне нівелювання негативного впливу корупційних ризиків, втрати даних та паперової документації; 5) повна безпека персональних даних декларантів та зручне хмарне сховище, яке дає змогу зберігати документи в електронному кабінеті декларанта; 6) піонерний характер програмного продукту, а отже – відсутність у нього продуктів-аналогів і продуктів-замінників в Україні та широкі можливості щодо легалізації не-оподатковуваних доходів фізичних осіб, що стимулюватиме процес формування фінансової біографії платників податків; 7) повна кореляція програмного продукту зі стратегічними завданнями розвитку ДФС України, що забезпечує активізацію процесів діджиталізації вітчизняної економіки, значне підвищення інвестиційного бренду нашої держави та її конкурентних позицій у світових рейтингах простоти ведення бізнесу (Doing Business).

Наголосимо, що коло потенційних споживачів (чи цільова аудиторія) програмного продукту «e-ZVIT» є доволі широким: 1,2 млн посадових осіб-декларантів; 2 млн осіб, котрі здають квартири в оренду; 8 млн осіб закордонних заробітчан; 600 тис. осіб існуючих декларантів. Тож запропонований ринку онлайн-сервіс може бути ефективно використаний для формування і здавання в електронному вигляді

декларацій про майновий стан та доходи фізичних осіб-платників податків, котрі мають кілька видів доходів.

Програмний продукт «e-ZVIT» орієнтований як на осіб, які отримували доходи від податкових агентів, так і на осіб, які мають кілька видів доходів, що оподатковуються за різними ставками та не відображені у формі 1ДФ. Перевагою діалогового режиму, який застосовується в онлайн-сервісі, є можливість для декларантів знеособлено та оперативно отримувати підказки щодо правильного визначення оподатковуваних і неоподатковуваних доходів. Тим не менше у разі неоднозначного трактування норм податкового права виключається підказка для декларанта щодо можливості звернення за індивідуальною податковою консультацією до контролюючих органів.

Висновки. Система інформаційного забезпечення вітчизняного консалтингового бізнесу має спрямовуватися на розбудову загальнонаціональних інформаційних мереж і баз даних щодо консалтингових фірм та диверсифікацію діяльності інформаційно-консультативних служб у цьому секторі економічної діяльності. Першочерговими кроками у цьому напрямі мають стати масштабні інформаційно-аналітичні акції щодо широкої популяризації консалтингу серед керівників бізнес-структур, підприємців і власників вітчизняних компаній; ініціювання регулярного проведення інформаційних форумів, спеціалізованих конференцій та інших заходів публічного характеру, присвячених проблематиці розвитку вітчизняного консалтингового ринку, його продуктової, регіональної, інституційно-регуляторної диверсифікації; широка інформаційна підтримка діяльності об'єднань професійних консультантів тощо.

Список використаних джерел:

1. Вітчизняний IT-сектор забезпечує 4% ВВП України. *Уніан*, 13 лютого 2019 р. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10444734-vitchiznyaniy-it-sektor-zabezpechuye-4-vvp-ukrajini.html> (дата звернення: 10.01.2020).
2. Мінекономрозвитку провело дослідження секторальної стратегії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в 2019–2023 роках. Прес-служба Мінекономрозвитку, 02.07.2019 р. URL: <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=53bbbd74-97a9-4e54-b68c-54b188bb94b1&title=MinekonomrozvitkuProveloDoslidzhenniaSektoralnoiStrategiiRozvitkuInformatsiinokomunikatsiinikhTekhnologiiV2019-2023-Rokakh> (дата звернення: 10.01.2020).
3. Украинская IT-отрасль в цифрах и фактах. URL: <http://itc.ua/news/ukrainskaya-it-otrasl-v-tsifrah-i-faktah/> (дата звернення: 10.01.2020).
4. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами. Державна служба України. URL: <https://ukrstat.org> (дата звернення: 10.01.2020).
5. Експортна стратегія України. Дослідження щодо секторальної стратегії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Проект. Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства. 2019.
6. Казакова Н.А., Марушева О.А., Широкоград Є.Е. Ставка України на розвиток IT-індустрії. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2017. В. 6. С. 44–49.

7. Мордань Є.Ю., Відменко Ю.В., Кобець Ж.О. Венчурне інвестування в Україні та світі: сучасні тенденції та особливості розвитку. *Гроші, фінанси та кредит*. 2018. В. 17. С. 391–399.
8. Волошин В.І., Шехлович А.М. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку ІТ-сфери України. Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові. Грудень 2017 р. С. 10–12.
9. Гелеверя В.В., Хуторна М.Е. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю у банку. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 113–119.
10. Програма підтримки України у питаннях управління державними фінансами (EU4PFM). URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Programa_pidtrymky_Ukrayiny_u_pytannyaх_upravlinnya_derzhavnymu_finansamy.pdf (дата звернення: 10.01.2020).
11. Батаєва Б.С., Черепанова В.А. Перспективи розвитку комплаєнса как средства улучшения корпоративного управления в российских компаниях. *Экономика. Налоги. Право*. 2017. № 5. С. 30–37.
12. Tyler T., Dienhart J., Thomas T. The Ethical Commitment to Compliance: Building Value-Based Cultures. *California Management Review*. 2008. Vol. 50. No. 2. P. 31–51.

References:

1. Vitchyznyanyj IT-sektor zabezpechuye 4% VVP Ukrayiny [The domestic IT sector accounts for 4% of Ukraine's GDP]. *UNIAN*, February 13, 2019. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10444734-vitchiznyanyj-it-sektor-zabezpechuye-4-vvp-ukrajini.html> (accessed January 10, 2020).
2. Minekonomrozvytku provelo doslidzhennya sektoralnoi strategiyi rozvytku informacijno-komunikacijnyx tehnologij v 2019–2023 rokax [The Ministry of Economic Development conducted a study of the sectoral strategy for the development of information and communication technologies in 2019–2023]. Ministry of Economy's Press Service, 02/07/2019. URL: <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=53bbbd74-97a9-4e54-b68c-54b188bb94b1&title=MinekonomrozvytkuProvелоDoslidzhenniaSektoralnoiStrategiiRozvytkuInformatsiinokomunikatsiinikhTehnologiiV2019-2023-Rokakh> (accessed January 10, 2020).
3. Ukraynskaya IT-otrasl v cyfrah y faktax. [Ukrainian IT industry in figures and facts]. URL: <http://itc.ua/news/ukrainskaya-it-otrasl-v-tsifrah-i-faktah/> (accessed January 10, 2020).
4. Dynamika zovnishnoi torgivli poslugamy za vydamy [Dynamics of foreign trade in services by type]. State Service of Ukraine. URL: <https://ukrstat.org>. (accessed January 10, 2020).
5. Eksportna strategiya Ukrayiny. Doslidzhennya shhodo sektoralnoi strategiyi rozvytku informacijno-komunikacijnyx tehnologij [Export strategy of Ukraine. Research on sectoral strategy for the development of information and communication technologies]. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture. 2019.
6. Kazakova N.A., Marusheva O.A., Shyrokorad Ye.E. (2017) Stavka Ukrayiny na rozvytok IT-industriyi [Ukraine's Stake on IT Industry Development]. *Bulletin of the VN Karazin Kharkiv National University. International Relations Series. Economy. Country Studies. Tourism*, issue 6, p. 44–49.
7. Mordan Ye.Yu., Vidmenko Yu.V., Kobecz Zh.O. (2018) Venchurne investuvannya v Ukrayini ta sviti: suchasni tendencyi ta osoblyvosti rozvytku [Venture investment in Ukraine and the world: current trends and features of development]. *Money, finance and credit*, issue 17, p. 391–399.
8. Voloshyn V.I., Shexlovych A.M. (2017) Finansovo-ekonomichni instrumenty stymulyuvannya rozvytku IT-sfery Ukrayiny [Financial and economic instruments for stimulating the development of the IT sphere of Ukraine]. Regional Branch of the National Institute for Strategic Studies in Lviv. December 2017, p. 10–12.
9. Geleverya V.V., Xutorna M.E. (2015) Organizaciya efektyvnoi systemy komplayens-kontrolyu u banku [Organization of an effective system of compliance control in the bank]. *Financial space*, no. 2, p. 113–119.
10. Programa pidtrymky Ukrayiny u pytannyaх upravlinnya derzhavnymy finansamy (EU4PFM) [Ukraine's Public Financial Management Assistance Program (EU4PFM)]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Program_pidtrymky_Ukrayiny_u_pytannyaх_upravlinnya_derzhavnymy_finansamy.pdf (accessed January 10, 2020).
11. Bataeva B.S., Cherepanova V.A. (2017) Perspektyvu razvytyia komplaensa kak sredstva uluchsheniya korporativnoho upravleniya v rossiyskykh kompaniyakh [Prospects for compliance as a means of improving corporate governance in Russian companies]. *Economics. Taxes. Right*, no. 5, p. 30–37.
12. Tyler T., Dienhart J., Thomas T. (2008) The Ethical Commitment to Compliance: Building Value-Based Cultures. *California Management Review*, vol. 50, no. 2, p. 31–51.